

Os segredos das

árbores

Guía didáctica

Edita: Consellería de Medio Ambiente
Centro de Desenvolvemento Sostible
UNIÓN FENOSA

Autores: Susana Domínguez Lerena
Ezequiel Martínez Rodríguez

Texto: © Susana Domínguez Lerena

Fotos: © Susana Domínguez Lerena
© Ezequiel Martínez Rodríguez

Deseño gráfico: uqui lllll cebra

Imprime: Litonor

Depósito legal: C-415-2003

IBSN:

A photograph of several vibrant green leaves on a branch, positioned in the upper right corner of the page. The leaves are of various shapes and sizes, with some showing signs of being eaten, such as small holes. The background is plain white.

Índice

Prólogo	11
Presentación	13
Bosque mediterráneo	25
Bosque húmido	83
Bosque de ribeira	137
Espacios naturais protexidos de Galicia	159
Vocabulario	179
Bibliografía	183

BIDUEIROS cimeiros!
Pena das Augas!
Xardois teixos
rebolos tocos faias derrubadas!

Camiño da Veneira!
Carreiro dos dez regueiros!
Cereixas de carnabudo! Abrotias abrairas
pincheiras e pincheiras

Eiquí sempre foi bosque...

Ruxir solo
da fonte do corzo!
Barbas do mofo
pingando dos toros

Os eidos. Uxío Novoneyra

As árbores son probablemente a expresión máis xenuína da personalidade dun territorio. Posuír árbores significa ter paisaxes vexetais cheas de vida e riqueza, cheas de historias e lendas, de tradicións e cultura.

A Comunidade galega é un dos territorios máis ricos e prolíficos en árbores que se encontran unidas á historia e cultura do pobo galego desde antano. Moitas delas utilizáronse ó longo dos séculos polas súas virtudes curativas, productivas ou alimentarias, formando parte da memoria colectiva do noso pobo de xeración en xeración. É difícil intentar definir Galicia sen recorrer ás súas árbores, castiñeiros, carballos e outras tantas especies arbóreas propias destas terras. Coñecelas e defendelas é unha forma de respecta-la nosa personalidade colectiva e as nosas tradicións máis xenuínas.

Malia isto, nos últimos anos estamos asistindo á desaparición do coñecemento e da cultura popular do campo. Descoñécense moitos conceptos básicos do noso medio am-

biente, entre os que se atopan as nosas árbores. Esta guía pretende, dunha forma sinxela, amena e divulgativa, dar a coñece-las árbores da Comunidade galega, os seus usos, curiosidades e aproveitamento.

A Consellería de Medio Ambiente da Xunta de Galicia, a través do apoio á exposición *Os segredos das árbores* e coa edición desta guía didáctica, aposta pola educación ambiental das novas xeracións, xa que teñen nas súas mans o futuro desta fermosa e prolífica terra.

Xosé Manuel Barreiro Fernández
Conselleiro de Medio Ambiente

Presentación

A protección do patrimonio natural converteuse nun dos alicerces fundamentais da cultura empresarial de Unión Fenosa. A este propósito dedica a nosa empresa moi diversas actividades, que van desde a minimización do impacto ambiental das actividades enerxéticas ata a posta en práctica de iniciativas culturais e sociais que contribúan a incrementala sensibilización medioambiental e o aprecio pola natureza.

Unión Fenosa fixo públicos os principios que inspiran a súa política medioambiental, e anualmente informa, co maior detalle e precisión, dos resultados que ofrece a xestión medioambiental levada a cabo. Pero busca, ademais, en colaboración con institucións docentes (escolas, institutos, universidades...), coas administracións públicas e con moi diversas asociacións, contribuír á divulgación das riquezas do noso contorno natural.

Dentro deste último xénero de actividades realizouse recentemente unha exposición fotográfica e editouse, en

colaboración coa Xunta de Galicia, esta coidada guía que, co título *Os segredos das árbores*, ensina a coñecer e amalos nosos bosques e as nosas árbores. Hai moitos séculos, poboaban case toda a terra e constituían unha base fundamental para a supervivencia dos seres humanos. O bosque era refuxio e casa, farmacia e mercado.

Ata hai relativamente pouco tempo, o home serviuse da riqueza do bosque e das árbores. Moitos dos nosos antepasados máis recentes vivían en vilas, aldeas ou cidades próximas ó campo. En moitas zonas de España sóubose respectar este contorno dunha forma sabia e sostida. As devesas de aciñeira da metade sur peninsular son un bo exemplo dunha paisaxe transformada polo home, na que primou unha conservación e un aproveitamento sostido.

Na actualidade, vivimos nun mundo que se encontra radicalmente transformado. Pero resistímonos a darlle as costas á natureza, e por iso, desde a «selva tecnolóxica» das nosas cidades, botamos de menos o campo e amámo-lo bosque. Non queremos deixar de entendelo, nin esquecer as súas ensinanzas, nin permitir que as nosas tradicións se perdan xunto coa memoria dos nosos avós. Non poderíamos ter unha sociedade realmente culta se chegáramos a ignora-la natureza ou descoñecerámo-la base do noso ecosistema, que son as árbores.

Este é o propósito desta guía, amena e sinxela, que sen grandes complicacións busca que todos, desde nenos, aprendamos a coñecer, distinguir e ama-las nosas árbores.

Nela fálase do monte mediterráneo, do bosque húmido e do bosque de ribeira. Descríbense as especies de árbores máis coñecidas e as que con maior extensión encontramos dentro da península Ibérica. Preséntanse pólas, flores, froitos, porte e casca, e coméntanse curiosidades, historias e tradicións. ¿Alguén sabía que a palabra «bacharelato» provén da palabra latina *bacca lauri*, que significa «froitos de loureiro»? ¿Ou que a casca de teixo contén unha substan-

cia anticanceríxena ou que as follas de noqueira en infusión baixan a proporción de azucre no sangue? Son moitas as cousas que podemos aprender ó pasa-las páxinas deste libro, que se incorpora ás publicacións de Unión Fenosa co desexo de agradar a todos e de contribuír á educación ambiental dos máis pequenos.

Quixera, por último, agradecerlle ó conselleiro de Medio Ambiente da Xunta de Galicia as reflexións que serven de interesante limiar á nosa guía e a contribución e apoio técnico que recibimos da súa consellería para detallar canto se refire ás especies autóctonas de Galicia.

Antonio Basagoiti

Presidente de UNIÓN FENOSA

Cómo utilizar esta guía

Claves para comprende-la guía

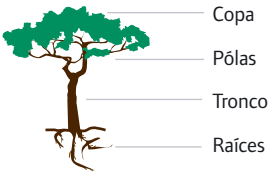
Nome vulgar - nome científico

O nome vulgar é a denominación común ou popular coa que se coñece a árbore, por exemplo *aciñeira*. O nome científico é a denominación técnica e universal da árbore; presenta un «nome» en latín ó que se lle chama xénero; por exemplo o xénero da aciñeira é *Quercus*, e un «apelido», tamén en latín, que na aciñeira é *ilex*. A unión do «nome» e o «apelido», *Quercus ilex*, forman a especie, e ese é o nome científico da aciñeira. O xénero adoita ser común a varias especies que teñen características semellantes. Por exem-

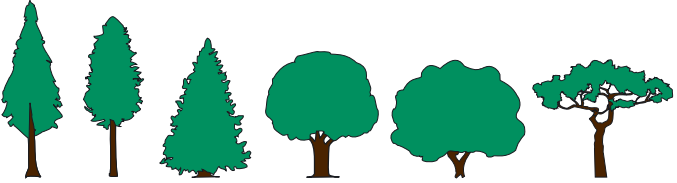
plo, existen varias especies na península Ibérica que pertencen ó xénero *Quercus*: *Quercus ilex*, *Quercus suber*, *Quercus robur*, *Quercus pyrenaica*, *Quercus petraea*..., e tamén fóra do noso territorio.

A existencia dun nome científico é sumamente útil, pois é o nome co que se denomina a especie en tódolos países do mundo, impedindo con isto as inevitables confusións que se presentan cos nomes vulgares ou populares.

Partes dunha árbore:

Formas das copas

Piramidal

Ovada

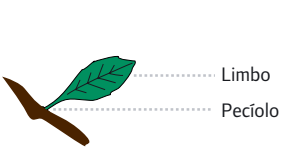
Cónica

Redondeada

Lobulada

Aparasolada

Tipos de follas

Folla simple

Folla composta

Imparipinnadas

Paripinnadas

Alternas

Opostas

Formas das follas

Triangular

Lobulada

Asimétrica

Lineal

Redondeada

Palmeada

Acorazonada

Acicular

Elíptica

Lanceolada

Organización das especies

Cada unha das árbores presentes nesta guía clasifícase en tres tipos de bosques en función do hábitat característico de cada unha das especies, e está representada por un ton de cor:

Bosque mediterráneo

Situado nas zonas de clima máis seco, sobre todo durante o verán. As árbores que o forman teñen folla perenne. Na exposición e nesta guía preséntanse as seguintes: aciñeira, sobreira, érbedo, caxigo, piñeiro manso, cembro, sabina, pinsapo, piñeiro bravo, piñeiro laricio, pradairo de Montpellier, loureiro e lodoeiro.

Bosque húmido

Situado en climas frescos e chuviosos, sen seca marcada durante o verán. Está formado por árbores de folla caduca, como a faia, carballo, cerquiño, castiñeiro, nogueira, bidueiro, capudre e pradairo. E outros de folla perenne, como piñeiro silvestre, acivro, teixo, piñeiro negro e abeto.

Bosque de ribeira

Situado en solos con presenza próxima de auga, neste tipo de bosque encóntrase o olmo, freixo, chopo, ameneiro e álamo branco.

Froitos

Noz

Pomo

Drupa

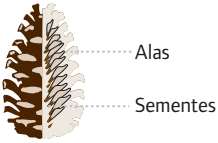
Legume

Baga

Arcéutide

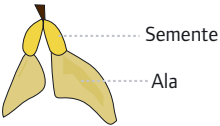
Estróbilo ou piña

Estróbilo ou piña

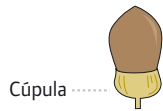
Faiuco

Sámara

Castaña

Landra

Bosque mediterráneo

A aciñeira ■

Quercus ilex

A aciñeira é unha árbore de folla perenne; é corpulenta, ten de 15 a 20 metros de altura, aínda que en ocasións pode alcanza-los 25 metros. Posúe unha copa ampla e redondeada, que pode chegar a medir máis de 20 metros de diámetro, abundantemente ramificada, que proporciona unha exuberante sombra no verán. Baixo ela desenvólvese un pasto de excelente calidade, debido ó microclima que crea e ó bombeo de nutrientes que realizan as súas raíces. Encóntrase en todo tipo de solos e é capaz de soportar tanto fortes secas estivais como duros fríos invernais.

Altitude: 0-1.400 m

Crecedemento: moi lento

Idade media: 500 anos

Idade máxima: 700 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 375

As follas son simples, coriáceas, de cor verde intensa pola face e abrancazada polo envés. Permanecen na árbore entre 3 e 4 anos sen secar. A forma delas varía de redondeada a lanceolada. As follas inferiores adoitan ser máis espiñentas cás superiores, como defensa fronte ó gando que se alimenta delas; as vellas caen ó principio do verán cando abrollaron xa as do ano. As súas landras son as máis doces de tódalas especies do seu xénero e delas aliméntanse moitos animais, entre os que se encontra o afamado porco ibérico. Produce froito desde os 20 anos ata os 200 ou 300 anos.

Aproveitamentos

Froitos: como alimento para o gando.

Madeira: compacta, moi dura e pesada; empregábase para postes, eixes e rodas de carro, construcións navais; a súa leña e carbón son de excelente calidade.

Casca: para tinguir la e curtir coiros.

Raíz: a casca cocida produce unha tinguidura negra para os cabelos.

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: aciñeira, enciño

cast.: encina, carrasca

cat.: alzina

éusc.: artea, arta

port.: azinheira, azinho

fr.: chêne vert

ing.: evergreen oak, holm oak

it.: leccio

A sobreira ■

Quercus suber

Familia: Fagáceas (Fagaceae)

O seu aspecto é parecido ó da aciñeira, aínda que se diferencia dela pola súa grosa e esponxosa casca de máis de 15 cm de grosor, chamada cortiza, e polas súas follas menos espiñentas cá desta. Vive en solos ácidos, soltos e areosos, baixo clima suave e con alta

Altitude: 0-1.000 m

Crecedemento: lento

Idade media: 400 anos

Idade máxima: 500 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 170

humidade ambiental. Non tolera as xeadas e os fríos intensos. A operación de lle quita-la casca á árbore (descortizado) ten lugar cada 8 ou 10 anos e sempre en verán, durante os días de maior humidade ambiental, xa que a árbore sen a casca é moi sensible ó lume e ós ventos desecantes.

As follas miden de 3 a 7 cm, son coriáceas, coa marxe lisa ou sinuosa e con dentiños pouco profundos. Pola face a súa cor é verde brillante e abrancazada polo envés. As landras teñen un sabor doce, como as da aciñeira, e madurecen de setembro a febreiro.

Aproveitamentos

Froitos: como alimento para o gando.

Madeira: é moi dura e resistente; utilizábase en carretería, carpintería, construcións navais; a súa leña e carbón son de excelente calidade.

Casca (Cortiza): emprégase para tapóns de botellas, colmeas, illantes sonoros e acústicos, calzado, solos, etc.; tamén se empregaba para curtir coiros.

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: sobreira

cast.: alcornoque

cat.: alzina-surera, suro,
sureda

éusc.: aritelatz, ametza

port.: sobreiro, sobro

fr.: chêne liège

ing.: cork oak

it.: sughera

Sobreira solitaria descortizada

O érbedo ■

Arbutus unedo

Familia: Ericáceas (Ericaceae)

O érbedo é unha arboriña de folla perenne, de pequena dimensión, polo xeral mide entre 3 e 5 metros de altura, aínda que en ocasións pode chegar ata os 8 ou 10 metros. Esta árbore encóntrase en todo tipo de solos, preferentemente nos soltos, profundos e frescos. O vocábulo *arbutus* significa «arboriña» en latín, e fai referencia ás pequenas dimensións que, polo regular, alcanza esta árbore. *Unedo*

Altitude: 0-1.200 m

Crecedemento: lento

Idade media: 100 anos

Idade máxima: 120 anos

Reproducción: semente e estaca

N.º medio sementes/kg: 450.000

significa «un só», dando a entender que non se deben consumir abundantemente os seus froitos, xa que, de facelo así, producen dor de cabeza e embriaguez.

As súas follas son simples e alternas, lanceoladas, co bordo lixeiramente serrado, parecidas ás do loureiro, dunha viva cor verde. O froito é unha baga globosa, de 20 a 25 mm de diámetro, de cor vermella ou alaranxada cando está madura. A superficie está cuberta de pequenas verruguiñas e dentro encóntranse as sementes en número variable. As flores son brancas, dispostas en ramalletes colgantes, con forma dunha pequena ola. Florece a finais do verán ou principios do outono, á vez que maduran os froitos do ano anterior, pois tardan case un ano en madurar.

Aproveitamentos

Froitos: empréganse en pastelería e na elaboración de bebidas alcohólicas e vinagre.

Madeira: proporciona leña e carbón de excelente calidade.

Casca: utilizábase para curtir peles e como remedio contra a diarrea e disentería.

Follas: cocidas son diuréticas e antisépticas das vías urinarias.

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: érbedo

cast.: madroño, borto,
alborecera

cat.: arbolar, cirerer

éusc.: gurbitza

port.: medronheiro, êrvodo

fr.: arbousier

ing.: strawberry tree

it.: carbezzolo

O caxigo ■

Quercus faginea

Familia: Fagáceas (Fagaceae)

É unha árbore de tamaño medio, de porte esvelto, que pode alcanza-los 20 metros de altura, aínda que polo seu tratamento en monte baixo adoita encontrarse en forma de mata ou arboriña. É unha especie de gran parecido á aciñeira. A diferenza desta, é de folla caduca, habita en zonas un pouco máis elevadas, sombrías e frescas, e as súas follas son menos grosas e espiñentas. Está adaptada a vivir baixo temperaturas moi extremas (ata -12 °C) sobre todo tipo de solos, aínda que prefire os calcarios e calcario-arxilosos.

As súas follas son simples, alternas e caducas. Nos exemplares máis novos mantéñense verdes, mentres que nos máis vellos secan no inverno; son de cor verde lustrosa, co bordo sinuoso e forma elíptica ou ovada. Nesta especie é bastante común a aparición de bugallos, que adoitan confundirse co seu froito. Prodúcese pola picadura dun insecto ó coloca-los ovos sobre a folla. O froito é unha landra que madura en outono.

Aproveitamentos

Froitos: como alimento para o gando.

Madeira: proporciona leña e carbón de excelente calidade.

Casca: para curtir peles e na fabricación de tinguiduras e colorantes.

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: caxigo

cast.: roble carrasqueño,
quejigo

cat.: roure de fulla, roure
valencià

éusc.: erkametza

port.: carvalho

fr.: chêne a petites feuilles

ing.: lusitanian oak,
small-leaved oak

it.: rovere

Follas e bugallos

Altitude: 300-1.200 m

Crecedemento: lento

Idade media: 300 anos

Idade máxima: 500 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 370

O piñeiro manso ■

Pinus pinea

Familia: Pináceas (Pinaceae)

O piñeiro manso é unha árbore robusta, que adoita medir entre 25 e 30 metros de altura. *Pinea* significa «piña» en latín, e fai referencia ó principal aproveitamento desta especie: os piñóns. Encóntrase en terreos areosos e soltos de mesetas ou chairas, en forma de masa adevesada, xa que con baixas densidades se estimula a produción de froito e se obtén pasto de gran calidade.

Altitude: 0-1.000 m

Crecedemento: medio

Idade media: 200 anos

Idade máxima: 500 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 1.500

Posúe un grosro tronco e unhas raíces moi potentes, que medran en profundidade para poder sacar auga das capas máis profundas do solo.

As follas son aciculares (en forma de agulla), ríxidas e punzantes; miden de 10 a 20 cm de longo e de 1,5 a 2 mm de grosro; son de cor verde intensa; permanecen na árbore entre 3 e 4 anos. Florece de marzo a maio. As piñas, dentro das cales se encontran os piñóns, maduran ó terceiro ano, e diseminan os piñóns na primavera do cuarto ano.

Aproveitamentos

Froitos: como alimento para os animais; empréganse en pastelería, salsas, guisos e embutidos. Antigamente era un alimento fundamental para os humanos e, debido á enerxía que proporciona, constituía a base da alimentación das lexións romanas.

Madeira: difícil de traballar pola súa riqueza en resina, polo que se utiliza pouco. Emprégase para fabricar vigas, travesas, en carpintería e construción de pequenas embarcacións (Andalucía).

Casca: para curtir coiros.

Mapa de distribución e nomes vulgares

- gal.:* piñeiro manso
- cast.:* pino piñonero, pino doncel, pino real
- cat.:* pi vé, pi pinyer, pi ver
- éusc.:* pinezi pinua
- val.:* pino vero
- port.:* pinheiro
- fr.:* pin pignon, pin pinier
- ing.:* italian stone pine
- it.:* pino domestico, pino da pinoli

O piñeiro de Alepo ■

Pinus halepensis

Familia: Pináceas (Pinaceae)

O piñeiro de Alepo é unha árbore que xeralmente non alcanza grandes dimensións (arredor dos 20 metros como máximo). A copa é globosa e cónica nos exemplares máis novos e lobulada e irregular nos de máis idade. O seu sistema radical é potente e moi ramificado. Ten un porte tortuoso e algo curvado. É a especie máis común das costas e ladeiras erosionadas da rexión mediterránea. Resiste moi ben a seca, e pode aguantar climas con precipitacións medias de tan só 250 ou 300 mm ó ano.

As follas son aciculares, finas e flexibles, de cor verde clara. A súa vida media na árbore é duns dous anos. As piñas son alongadas, con forma ovado-cónica, de cor parda-arroiada; madurecen ó final do segundo verán, e diseminan a semente (piñóns) na primavera seguinte.

Aproveitamentos

Froitos: as sementes empapadas en auga salgada, torrefactas e con mel teñen fama de afrodisíacas.

Madeira: é moi dura e rica en resinas; debido ó seu porte escaso e ás veces retorcido, non se emprega en construción; utilízase para madeira de pequenas dimensións: caixas, travesas de ferrocarril e postes.

Casca: é rica en taninos e utilizábase para curtir peles.

Mapa de distribución e nomes vulgares

gal.: piñeiro de Alepo
cast.: pino carrasco, pino carrasqueño
cat.: pi bord, pi blanc, pi garriguenc
éusc.: Aleppo pinua
port.: pinheiro de Alepo
fr.: pin blanc, pin d'Alep
ing.: Aleppo pine
it.: pino d'Aleppo

Altitude: 0-1.000 m

Crecemento: medio

Idade media: 150 anos

Idade máxima: 200 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 52.000

O cimbro ■

Juniperus communis-*Juniperus oxycedrus*

Familia: Cupresáceas (Cupressaceae)

Existen dúas especies de cimbros na península Ibérica: *J. communis* e *J. oxycedrus*. As dúas son árbores de folla perenne, de pequenas dimensións; miden entre 3 e 5 metros de altura, aínda que en ocasións poden chegar ós 10 metros. *Juniperus* procede da palabra celta *jeneprus*, que significa «rudo» ou «áspero», facendo referencia ás follas punzantes que ten. É unha árbore que se encontra nas zonas máis frías e secas da península Ibérica, nas que sobrevive gracias ás potentes raíces e á súa frugalidade.

As follas son aciculares, ríxidas e punzantes, de 0,5 a 2,5 cm de longo e de 1 a 2,5 mm de ancho. As dúas especies de cimbros diferéncianse polo número de liñas brancas que

Altitude: 0-1.000 m (*J. oxycedrus*)
0-2.000 m (*J. communis*)

Crecimento: lento

Idade média: 200 anos

Idade máxima: 300 anos

Reproducción: semente, acodo e estaca

N.º medio sementes/kg: 100.000

percorren a face da súa folla: dúas no caso do *J. oxycedrus* e unha no *J. communis*. Na antigüidade pensábase que a infusión dos seus froitos devolvía a xuventude perdida, e na Grecia antiga estes eran queimados para combater as pestes. Tamén se cría que pendurar un ramallete de froitos de cembro nas portas e o fume da súa leña protexían de bruxas e demos.

Mapa de distribución e nomes vulgares

Aproveitamentos

Froitos: son diuréticos e carminativos; serven para a expulsión de gases intestinais; deles obtense a xenebra; secos utilízanse para dar sabor a escabeches e salsas.

Madeira: é aromática e resistente á putrefacción; escorrenta os insectos; emprégase para vigas, valos, linteis e portas.

Pólas: as súas cinzas servían como incenso.

Resina: empregábase como verniz de escribir para impedir que se estendese a tinta.

J. oxycedrus

gal.: cembro galego

cast.: enebro, enebro de la miera

cat.: càdec, ginebrons

éusc.: hego-ipurna

port.: cedro-de-espanha

fr.: cade

ing.: spanish juniper

it.: ginepro assicedro

J. communis

cembro

jabino, ximbro, larraón

ginebre

ipar-ipurua, ipar-orrea, orri

zimbro comum

vrier commun

common juniper

ginepro comune

A sabina turífera ■

Juniperus thurifera

Familia: Cupresáceas (Cupresaceae)

A palabra *thurifera* significa «productora de incenso»; a árbore recibe este nome polo olor aromático que desprende a súa madeira. Ten unha talla mediana, entre 4 e 12 metros de altura, aínda que en condicións óptimas pode alcanza-los 20 metros. O seu tronco é bastante grosso, e pode chegar a medir 5 metros de diámetro. Os sabinares son bosques claros que se encontran nas zonas máis frías e secas da península. Esta especie é capaz de vivir con precipitacións anuais en torno ós 400 mm; resiste invernos moi fríos, con temperaturas mínimas próximas ós $-25\text{ }^{\circ}\text{C}$, e máximas superiores ós $40\text{ }^{\circ}\text{C}$ no verán.

As súas follas son cupresoides, de cor verde escura. O froito, chamado gálbula, é esférico e globoso, de 6 a 10 mm de grosor, e no seu interior encerra de 2 a 6 sementes. Tarda dous anos en madurar. Esta árbore é unha reliquia da era terciaria que nos últimos anos correu perigo de desaparecer debido á retardada e difícil xerminación da súa semente, ó seu lentísimo crecemento e ás cortas e pastoreos abusivos.

Altitude: 300-1.500 m

Crecemento: moi lento

Idade media: 300 anos

Idade máxima: 400 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 95.500

Aproveitamentos

Froitos: como alimento para animais, sobre todo aves. O paso polos seus tubos dixestivos parece que facilita a xerminación da semente.

Madeira: é dura e aromática; ó queimarse escorrenta os insectos; emprégase en ebanistería e tornería para traballos de artesanía debido á súa bonita cor e vetas.

Pólas e follas: como alimento para o gando.

Mapa de distribución e nomes vulgares

- gal.:* sabina turífera
- cast.:* trabina, sabina albar
- cat.:* savina thurifera
- éusc.:* intzentsu-miterra, intzentsu-sabina
- port.:* sabina turífera
- fr.:* vrier de l'encens
- ing.:* spanish juniper
- it.:* ginepro turifero

Altitude: 1.000 -1.700 m

Creceamento: medio

Idade média: 150 anos

Idade máxima: 300 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 19.000

O pinsapo ■

Abies pinsapo

Familia: Pináceas (Pinaceae)

O pinsapo é unha árbore moi antiga, procedente da era terciaria. Encóntrase en enclaves moi singulares e restrinxidos do sur da península Ibérica, en zonas sombrías e baixo gran cantidade de precipitacións (2.000 mm anuais), pero con seca marcada durante o verán. En condicións naturais non adoita pasar dos 20 m de altura, aínda que en lugares especialmente bos pode chegar ata os 30 m. A súa copa é perfectamente cónica nos exemplares máis novos, e vólvese máis achatada coa idade.

Ten unhas follas aciculares, bastante ríxidas e repoludas, colocadas helicoidalmente e de forma radial arredor do ramiño. Persisten na árbore entre 11 e 13 anos normalmente, aínda que poden chegar a permanecer ata os 15 anos sen caer ó chan. Posúen dúas bandas brancas na súa parte inferior que representan liñas de estomas (células que permiten o intercambio de gases). Habita en zonas con altas pendentes e facilmente erosionables, onde ten un incalculable valor protector e estético.

Aproveitamentos

Sen dúbida persistiu ata os nosos días polo pouco interese que espertou o seu aproveitamento.

Madeira: é débil e lixeira, con malas características mecánicas; empregouse algo en construción. Os *burladeros* da praza de touros de Ronda están feitos de madeira de pinsapo.

Mapa de distribución e nomes vulgares

gal.: pinsapo

cast.: pinsapo, pino pinsapo

cat.: pinsap

éusc.: pinsapua, izei espaniar

port.: pinsapo

fran.: sapin de l'Espagne

ingl.: spanish fir

it.: abete di Spagna

O piñeiro bravo ■

Pinus pinaster

Familia: Pináceas (Pinaceae)

É unha árbore robusta, que alcanza entre 20 e 30 metros de altura, posúe unha raíz principal forte e profunda con abundantes raíces secundarias. O seu crecemento é o máis rápido de tódolos piñeiros que habitan naturalmente na península Ibérica. Encóntrase en ambientes soleados, baixo solos areosos e pobres en cal.

Altitude: 0-1.500

Crecedemento: rápido

Idade media: 150 anos

Idade máxima: 300 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 1.500

É capaz de soportar tanto fortes secas no verán como rigorosas xeadas no inverno.

As súas follas son aciculares, de cor verde escura, fortes, longas e espiñentas; permanecen na árbore de 3 a 4 anos. As piñas son as máis grandes de tódolos piñeiros españois;

madurecen ó final do verán do segundo ano e non se desprenden os piñóns ata o terceiro ano.

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: piñeiro bravo,
piñeiro do país

cast.: pino rodeno, pino
negral, pino negrillo

cat.: pi bord

éusc.: itsas pinnua

port.: pinheiro marítimo

fr.: pin maritime,
pin de landes

ing.: cluster pine

it.: pino marittimo, pinastro

Aproveitamentos

Froitos: os piñóns dábanselles ás galiñas como alimento; as piñas utilizábanse para acende-las chemineas.

Madeira: para madeira de serra, apeas e postes, táboas grandes e travesas de ferrocarril.

Resina: serve para fabrica-la augarrás.

O piñeiro laricio ■

Pinus nigra

Familia: Pináceas (Pinaceae)

É unha árbore que mide entre 30 e 40 metros de altura e ata 50 metros en lugares favorables. As súas mellores masas encóntranse en zonas calcarias da montaña mediterránea. A madeira é moi apreciada debido a que é un dos piñeiros de crecemento máis lento. Gran parte da estrutura de madeira do mosteiro de San Lorenzo de El Escorial pertence a esta especie. Tamén é un dos piñeiros máis lonxevos, pois chegaronse a encontrar exemplares cunha idade próxima ós 10 séculos.

As súas follas son aciculares, de cor verde intensa, bastante ríxidas pero non punzantes; permanecen na árbore de tres a seis anos. Florece en primavera; as piñas maduran no outono do ano seguinte e diseminan ó terceiro ano. É unha especie veceira, pois a súa fructificación é máis abundante cada tres ou catro anos. Soporta condicións de clima e solo desfavorables, resistindo ben os ambientes contaminados, polo que é indicada para restaurar zonas degradadas.

Altitude: 800-1.800 m

Crecedemento: medio

Idade media: 300 anos

Idade máxima: 600 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 50.000

Aproveitamentos

Madeira: é dura e resistente; utilízase para madeira de serra, construción e industria naval.

Resina: para obter trementina.

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: piñeiro laricio,
piñeiro negro

cast.: pino negral, pino laricio,
pino salgareño

cat.: pinassa, pi serrat

éusc.: larizio pinnua

port.: pinheiro negro

fr.: pin laricio

ing.: corsica pine

it.: pino laricio

O pradairo ■

Acer monspesulanum

Familia: Aceráceas (Aceraceae)

É unha arboriña que adoita medir entre 10 e 15 metros de altura. A forma da súa copa é globosa ou redondeada e presenta unha follaxe bastante densa, polo que proporciona unha sombra abundante. Habita preferentemente en solos calcarios, aínda que tamén se pode encontrar sobre silíceos. Non forma masas, senón que máis ben se encontra de maneira illada xunto a outras especies, sempre no contorno mediterráneo, pois aguanta bastante a seca e o frío.

Ten follas caducas, coriáceas, de cor verde brillante pola face e máis clara polo envés. Son caducas e durante o outono toman un bonito ton avermellado antes de caeren. A súa madeira é moi apreciada para instrumentos musicais, ferramentas e utensilios diversos, e moi boa como combustible. As follas aprovéitanse como forraxe para o gando.

Altitude: 700-1.000 m

Crecedemento: lento

Idade media: 80 anos

Idade máxima: 100 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 17.000

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: pradairo

cast.: afre, arce de
Montpellier

cat.: auró negre

éusc.: eihar frantsesa

port.: zelha

fr.: érable de Montpellier

ing.: Montpellier maple

it.: acero piccolo

Aproveitamentos

Madeira: moi apreciada para construír instrumentos musicais, ferramentas e utensilios. Tamén como combustible.

Pólas e follas: alimento para o gando.

O loureiro ■

Laurus nobilis

Familia: Lauráceas (Lauraceae)

É unha arboriña que vive sobre calquera tipo de solo, sempre que sexa solto e teña certa humidade. Foi cultivada desde a antigüidade, aínda que se atopa espontaneamente en gargantas e barrancos do sur da península Ibérica. A súa historia encóntrase chea de lendas e tradicións. Considerábase símbolo do amor e do triunfo. Os emperadores romanos coroaban coas súas follas ós xenerais vencedores. A palabra «bacharelato» procede da palabra latina «*bacca lauri*», que significa froitos de loureiro, pois os estudantes que remataban os seus estudos coroábanse con estas follas.

As súas follas son aromáticas, de forma lanceolada, duras, de cor verde intensa pola face e máis pálida polo envés. O froito é unha drupa parecida a unha oliva, de cor verde ó principio e negra ó madurar. As follas constitúen o seu principal e máis coñecido aproveitamento, pois serven para condimentar guisos. Tamén son utilizadas como tónico dixestivo e contra o reumatismo.

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: loureiro

cast.: loro, lloreo, laurel

cat.: llorer

éusc.: erramua

port.: loireiro

fr.: laurier

ing.: bay

it.: lauro, alloro

Altitude: 0-800 m

Crecedemento: medio

Idade media: 80 anos

Idade máxima: 120 anos

Reproducción: semente,
estaca e acodo

N.º medio sementes/kg: 1.500

Aproveitamentos

Madeira: é dura, pesada e moi aromática. Ten escasas aplicacións polas pequenas dimensións que alcanza.

Pólas e follas: como alimento para o gando e para condimentar guisos; son indicadas como tónico dixestivo e para combaterlo reumatismo.

O lodón ■

Celtis australis

Familia: Ulmáceas (Ulmaceae)

O lodón é unha árbore de dimensións variables segundo os terreos onde habite; en condicións favorables pode alcanza-los 20-25 metros de altura. A súa copa é ampla e con moitas ramificacións. As raíces son abundantes e penetrantes. Prefire os solos areosos e frescos, aínda que adoita encontrarse en terreos pedregosos e secos, pois resiste ben a seca gracias a un sistema de raíces moi profundo.

As súas follas son simples e alternas, de forma ovada-lanceolada, co bordo serrado. O froito é unha drupa de cor verde ó principio; coa madurez vólvese máis escura, de cor pardenta. Habita en zonas de clima suave, preferindo os soltos areosos e frescos, aínda que se adoita encontrar nos pedregosos e secos, pois resiste ben a seca. Utilízase frecuentemente en xardinería e para fixar ladeiras inestables.

Aproveitamentos

Madeira: é dura e elástica; empregouse en tonelería e carretería, pero, sobre todo, para construír utensilios e ferramentas como forcas, garrotes, tridentes, etc.; a súa leña e carbón son de boa calidade.

Follas: serven de alimento para o gando; as follas e os froitos verdes cocidos utilizáronse como astrinxentes e contra a disentería.

Altitude: 0-1.000 m

Crecedemento: medio

Idade media: 200 anos

Idade máxima: 600 anos

Reproducción: semente e estaca

N.º medio sementes/kg: 5.000

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: lodón, lodoeiro

cast.: lodoño, latonero

cat.: lledoner

éusc.: lodoeiroa

port.: lódão, agreira

fr.: micocoulier de Provence

ing.: nettle tree

it.: bogalaro

Bosque húmido

A faia ■

Fagus sylvatica

Familia: Fagáceas (Fagaceae)

Altitude: 1.000-1.700 m

Crecedemento: lento

Idade media: 200 anos

Idade máxima: 300 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 4.000

A faia é unha árbore de gran porte que pode alcanzar máis de 30 metros de altura. É endémica de Europa; forma os bosques máis característicos das rexións húmidas. Habita nas ladeiras sombrías de montaña, sobre solos frescos e ricos, dentro dun clima suave e húmido, sen a penas seca estival.

Forma unha follaxe densa que proporciona abundante sombra. As follas de faia están adaptadas á escasa luz das zonas onde habita. Para que a interceptación sexa máxima, colócanse case perpendiculares ós raios solares. No outono toman unha bonita cor alaranxada xusto antes de caeren. *Fagus* significa «comellón», facendo referencia ós seus froitos comestibles.

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: faia

cast.: haya, fago

cat.: faix, faig

éusc.: paga, payo, pagda

port.: faia

fr.: hêtre

ing.: european beech

it.: faggio

Aproveitamentos

Froitos: como alimento para o gando; prensados dan aceite para cociñar, alumear e fabricar xabóns.

Madeira: boa de traballar; utilízase para chapas, entarimados, ebanistería, carpintería e fabricación de parqués; o seu carbón é de moi boa calidade.

Follas: ó pouco de abrollaren pódense comer en ensalada.

O carballo ■

Quercus robur-Quercus petraea

Familia: Fagáceas (Fagaceae)

Q. petraea e *Q. robur* son dúas especies moi parecidas entre si. O *Q. robur* é algo máis alto e robusto (mide ata 40 metros) có *Q. petraea* (alcanza ata 35 metros). *Petraea* procede da palabra latina *petraeus*, que significa «que crece entre rochas», referíndose a que o *Q. petraea* vive en sitios máis agrestes e duros có *Q. robur*. Son especies que habitan en climas húmidos, en vales e ladeiras suaves, con terreos profundos e soltos.

As follas son simples, alternas e caducas, con lóbulos profundos. As follas de *Q. petraea* teñen un pecíolo máis longo e desenvolvido cás do *Q. robur*, pero o talo do que colga a landra do *Q. robur* é máis longo. Polas grandes dimensións e a lonxevidade que alcanza, consideráronse desde a antigüidade como árbores sagradas, e eran o centro da actividade social e cultural de multitude de vilas. Baixo os carballos realizábanse xuízos, reunións e xuramentos.

Altitude: 0-1.000 m (Q. robur)

0-1.800 m (Q. petraea)

Creceamento: moi lento

Idade media: 600 anos

Idade máxima: 1.000 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 275-300

Mapa de distribución
e nomes vulgares

Q. robur

gal.: carballo

*cast.: roble pedunculado,
carvallo*

cat.: roure pènol

*éusc.: aritza,
haritz kondudura*

port.: alvarinho, carvalho

fr.: chêne pédonculé

*ing.: pedunculate oak,
common oak*

it.: farnia

Q. petraea

carballo

roble

roure de fulla

*aritza, haritz
kandugabea*

carvalho

chêne sessile, rouvre

sessile oak

revere

Aproveitamentos

Madeira: é de excelente calidade, escura, dura, pesada e resistente á putrefacción, mesmo dentro da auga. Por iso, empregouse desde a antigüidade para a construción de barcos. A Arca de Noé e a Armada Invencible foron construídas na súa maior parte con esta madeira

Follas e froitos: como alimento para o gando.

O cerquiño ■

Quercus pyrenaica

Familia: Fagáceas (Fagaceae)

O cerquiño é o carballo característico das rexións mediterráneas. Adoita substituí-los aciñeirais e as caxigueiras ó ascender en altitude. Está adaptado ás fortes xeadas e ás secas moderadas. Sitúase en ladeiras e faldras das montañas de terreos ácidos.

As súas follas posúen densos peliños que o protexen das altas temperaturas do verán e que lle dan unha cor cincenta. Son apreciadas polo gando cando hai escaseza de pasto. Ó chega-lo outono mantéñense secas na propia árbore. Ten unhas raíces moi potentes que producen abrollos abundantes, os cales forman extensas varas de pequenas varas ou arboriñas. Esta característica outórgalle un importante papel na protección, formación e conservación de solos.

Altitude: 400-1.500 m

Crecedemento: medio

Idade media: 400 anos

Idade máxima: 600 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 220

Aproveitamentos

Madeira: pouco aproveitable polas escasas dimensións dos seus troncos; utilizouse para postes, travesas, leña e carbón.

Casca: para curtimento.

Follas e froitos: alimento para o gando.

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: cerquiño

cast.: rebollo, marojo, melojo

cat.: roure reboll

éusc.: ametza

port.: carvalho negral

fr.: chêne tauzin

ing.: pyrenean oak

O piñeiro silvestre ■

Pinus sylvestris

Familia: Pináceas (Pinaceae)

O piñeiro silvestre é unha árbore de gran talla, que pode chegar ata os 30 ou 40 metros de altura. A copa é cónica e piramidal nos individuos máis novos e irregular nos de máis idade, aínda que a súa conformación se ve influenciada pola exposición ó sol e ós ventos. Habita principalmente en ladeiras e cumes de montaña, resistindo ben os ventos, as neves e as xeadas.

As follas son aciculares (en forma de agulla), ríxidas e punzantes; son curtas (miden de 3 a 7 cm de longo e de 1 a 1,5 mm de ancho) e de cor verde intensa tirando a azulada. Caen da árbore ó cuarto ou quinto ano. Florece de maio a xuño. O seu tronco é dereito, cilíndrico e bastante recto. A casca despréndese na parte alta do tronco en láminas finas, dándolle unha cor alaranxada. A madeira é moi apreciada en carpintería polos poucos nós que posúe, debido ás escasas ramificacións que presenta e á boa poda natural que se dá nesta especie en situacións de espesura.

Mapa de distribución
e nomes vulgares

- gal.*: piñeiro silvestre
cast.: pino silvestre, pino albar,
 pino de valsain
cat.: pi bord, pi rojal
éusc.: lerr, lergorria,
 pinu gorria
val.: pi rojal
port.: pinheiro silvestre
fr.: pin blanc, pin rouge,
 pin sylvestre
ing.: scotch pine, wild pine
it.: pino silvestre

Altitude: 1.000-2.000 m

Crecedemento: medio

Idade media: 300 anos

Idade máxima: 500 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 92.000

Aproveitamentos

Madeira: emprégase en ebanistería, carpintería, construción, industria naval e do contrachapado, etc.

Xemas: en infusión ten efectos diuréticos.

Follas (acículas): O grego Hipócrates e o romano Plinio recomendábanas para as doenzas respiratorias. En Suíza éñchense os colchóns coas súas acículas para evita-la reuma; delas tamén se extraen aceites esenciais para preparar sales de baño e produtos de tocador.

O acivro

Ilex aquifolium

Familia: Aquifoliáceas (Aquifoliaceae)

O acivro é un arbusto ou arboriña de escasa dimensión; normalmente ten de dous a cinco metros alto, aínda que pode alcanza-los oito ou dez metros. Habita nos bosques e lugares máis sombríos de montaña con moita precipitación e humidade, sobre solos ácidos. É unha especie que soporta

moi ben a sombra doutras árbores, se non é moi intensa, polo que convive no sotobosque dalgunhas especies, como os piñeiros e as faias.

Altitude: 300-1.500 m

Crecedemento: moi lento

Idade media: 100 anos

Idade máxima: 120 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 30.000

As follas do acivro presentan máis picos nas plantas máis novas e naquelas partes da árbore máis expostas ó ataque do gando. O seu froito, carnoso e de cor vermella

intensa, madura en outono e mantéñse na árbore durante bastante tempo; debido a iso, é o principal alimento da fauna durante o inverno. Unha antiga tradición simbolízao como protector de bruxas e encantamentos. As fiestras do Palacio Real de Madrid foron construídas con madeira desta especie.

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: acivro, aceviño

cast.: acebo, cardón,
cardonera

bal.: arbre de Visch

cat.: grèvol

éusc.: gorosti, garratz

port.: acevino, pica-folha,
visqueiro

fr.: houx

ing.: holly

it.: agrifolio

Aproveitamentos

Froitos: como alimento para a fauna; ten propiedades purgantes e vomitivas.

Madeira: moi pesada e non flota na auga. É boa como combustible pero difícil de traballar; empregouse en ebanistería e tornería.

Casca: obtense unha goma ou pegamento que se utiliza para cazar paxaros.

O castiñeiro ■

Castanea sativa

Familia: Fagáceas (Fagaceae)

O castiñeiro é unha árbore grande e robusta; mide entre 20 e 30 metros de altura e ten unha copa moi ampla e redondeada.

Posúe un tronco curto e bastante grosso, que pode supera-los dous metros de diámetro. É unha especie moi lonxeva que alcanza os 1.000 anos de idade. Encóntrase en solos soltos e profundos, en ladeiras frescas e sombrías, pero quentes en verán.

As súas follas son grandes, de forma lanceolada e co bordo serrado. As flores son longas espigas erguidas e estreitas, de cor amarela. Os froitos, as castañas, están cubertos dunha cúpula espiñosa en forma de globo. O cultivo desta árbore coñécese desde a antigüidade pola multitude de usos e aproveitamentos para os que se empregaba (as castañas constituían un alimento de primeira orde). A súa madeira é parecida á do carballo, pero menos pesada e dura.

Mapa de distribución
e nomes vulgares

- gal.*: castiñeiro
cast.: castaño
cat.: castanyer
éusc.: gaztainondo,
gaztaña, arrunta
port.: castanheiro
fr.: chataignier
ing.: sweet chestnut
it.: castagno

Aproveitamentos

Altitude: 0-1.500 m

Crecedemento: lento

Idade media: 150 anos

Idade máxima: 1.000 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 150

Froitos (castañas): alimento para as persoas e para os animais.

Madeira: utilízase para postes, estacas, fabricación de chapa, toneis, cestería e carpintería.

Casca e pel de castaña: eran utilizadas para curtir peles.

Follas e casca: fervidas eran boas para a diarrea e as dores de garganta.

A noqueira ■

Juglans regia

Familia: Xuglandáceas (Juglandaceae)

A noqueira é unha árbore caducifolia que non supera os 20 metros de altura. Foi cultivada desde a antigüidade para aproveitar os seus froitos. Non é orixinaria da península Ibérica, senón das rexións montañosas do Himalaia e do Cáucaso. É unha árbore bastante impresionante pola corpulencia do seu tronco (que pode chegar a medir máis de

dous metros), as grandes pólas e a ancha e enorme copa.

Altitude: 0-1.500 m

Crecedemento: lento

Idade media: 200 anos

Idade máxima: 300 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 90

Aproveitamentos

Froitos: as nozes son moi nutritivas e ricas en aceites con propiedades vermífugas; diminúen a cantidade de colesterol no sangue e son vasodilatadoras. Co aceite de nozes fanse pinturas, xabóns e vernices.

Madeira: emprégase para contrachapados, culatas de rifle e escopetas, e como madeira maciza en ebanistería de luxo. As culatas dos rifles na primeira guerra mundial eran de madeira de nogueiras españolas.

Casca: a casca da raíz ten propiedades anticaries e contra o mal alento.

Follas: cocidas utilizáronse para cura-los pés doridos e para fortalece-lo coiro cabeludo. Tomadas en infusión, diminúen a cantidade de azucre no sangue.

Mapa de distribución e nomes vulgares

gal.: nogueira

cast.: nogal, nocedo, noguero

cat.: noguera, noguer

éusc.: intxaurrondo, eltzaurr

port.: nogueira

fr.: noyer

ing.: walnut

it.: noce

As follas desprenden un olor penetrante que fai arreda-los insectos e cáusalle dor de cabeza ó que dormite baixo a súa copa, e curiosamente non son comidas polo gando. O froito é unha drupa de forma globos, lisa e de cor verde, que mide de 4 a 5 cm. No seu interior encóntrase a semente, con aspecto parecido a un pequeno cerebro, que recibe o nome de «noz».

O teixo ■

Taxus baccata

Familia: Taxáceas (Taxaceae)

O teixo é unha árbore de dimensións variables. En zonas adecuadas pode chegar ata os 15 metros de altura e os dous metros de diámetro. Bota abrollos ó longo de todo o tronco debido á gran cantidade de xemas durmintes que posúe. *Taxus* procede da palabra grega *tóxicos*, que significa «veneno», pois tódalas partes da árbore son tóxicas, agás a envoltura carnosa que rodea a semente, que recibe o nome de «arilo».

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: teixo, teixeiro

cast.: tejo, taxo

cat.: teix, teixera

éusc.: agin, hagina

port.: teixo

ing.: yew

it.: tasso

As follas son de forma lineal, longas e estreitas, de cor verde escura pola face e algo máis clara polo envés. A súa vida aproximada na árbore é de oito anos. En torno a esta árbore construíronse lendas e tradicións debido á súa gran lonxevidade e toxicidade. Era símbolo da vida eterna, polo que se plantaba cerca dos cemiterios. Os gregos fabricaban un veneno coa semente que colocaban na punta das frechas para mata-los seus inimigos.

Aproveitamentos

Madeira: é durísima, semellante ó ferro. Con ela fabricábanse instrumentos de guerra, rodas de carro, vigas, arcos, pas para extraer cobre das minas, etc.

Casca: dela extraeuse unha substancia, o taxol, que actúa como anticanceríxeno.

Follas: usáronse como antídoto contra as mordeduras de víbora, contra a rabia e como abortivo. Nalgunhas zonas de Asturias utilízanse os bafos das súas follas para lles abri-las vías respiratorias ás vacas.

Altitude: 700-1.500 m

Crecedemento: moi lento

Idade media: 400 anos

Idade máxima: 1.000 anos

Reproducción: semente, acodo, vara e enxerto

N.º medio sementes/kg: 17.000

O bidueiro ■

Betula pendula

Familia: Betuláceas (Betulaceae)

O bidueiro é unha árbore que crece moi rápida e vigorosamente, alcanzando máis de 20 metros de altura cando as condicións son boas. As súas raíces non son moi abundantes e medran máis cerca da superficie ca en profundidade. Esta especie necesita luz, polo que non soporta vivir tapada por outras. Baixo ela desenvólvense outras especies, como o carballo ou a faia, debido ó microclima ideal que crea pola súa alta transpiración e bombeo de nutrientes e minerais cara ó solo.

As súas follas son simples, alternas e colgantes, de forma triangular ou romboide, algo coriáceas, en punta e co bordo serrado. As sementes desta árbore son os seres vivos alados máis lixeiros do mundo. Despois das glaciacións foron as primeiras árbores que cubriron a terra. O seu froito, semellante a unha noz con dúas alas, madura entre xullo e setembro. Posúe unha gran capacidade de dispersión e un rápido e vigoroso crecemento, polo que coloniza con gran rapidez os terreos descubertos.

Mapa de distribución
e nomes vulgares

- gal.*: bido, bidueiro
- cast.*: abedul, bedul
- cat.*: bedoll, beç
- éusc.*: urkía, urrki
- port.*: bidoeiro
- fr.*: bouleau
- ing.*: silver birch
- it.*: bétulla, bétula

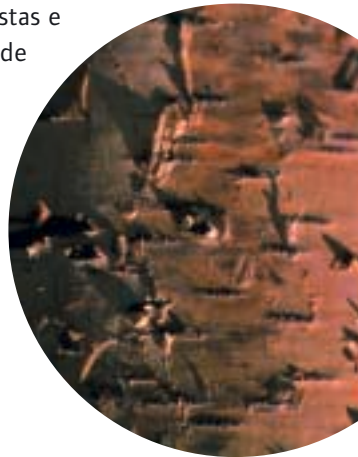
Aproveitamentos

Madeira: é lixeira, branda e elástica. Emprégase para mangos de ferramentas e utensilios de pequeno tamaño. Proporciona moi bo combustible. Tamén serve para obter pasta de papel. Coa seiva elabóranse viños caseiros, cervexa, tónicos, xampús e lociós para o cabelo.

Casca: fabricábanse canles para a auga, zocos, polainas e tecidos.

Follas: en infusión, xunto cos abrollos tenros, emprégase como diurético, antirreumático e como remedio contra a febre.

Pólas: úsase para facer cestas e vasoiras, así como útiles de azoutar para saunas.

Altitude: 1.000-2.000 m

Crecedemento: medio

Idade media: 80 anos

Idade máxima: 100 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 5.300.000

O piñeiro negro ■

Pinus uncinata

Familia: Pináceas (Pinaceae)

O piñeiro negro é unha árbore pouco elevada que, xeralmente, non chega ós 20 m de altura polas situacións difíciles nas que habita, xa que é a árbore que maior altitude alcanza na península Ibérica. Encóntrase en calquera tipo de solo e situación, sempre que teña humidade. Aguanta fríos intensos durante o inverno; sen embargo non tolera os períodos prolongados de seca durante o verán.

As follas son aciculares, de cor verde escura, ríxidas pero non punzantes. Duran de 4 a 6 anos na árbore. A floración ten lugar entre xuño e xullo, mentres que a maduración das piñas se produce ó final do segundo verán. As raíces laterais son moi fortes e potentes e introdúcense entre os ocos das pedras, suxeitando a árbore nas ladeiras con forte pendente. O seu valor como especie protectora do solo é incalculable, pois as raíces suxeitan o solo das ladeiras onde habita, evitando aludes e derrubamentos en cotas inferiores e poboacións rurais.

Aproveitamentos

Madeira: é compacta, lixeira e fácil de traballar. É adecuada para tornear e pulimentar e moi apreciada como madeira de construción.

Follas (acículas): Extráense esencias aromáticas para fabricar sales de baño.

Altitude: 1.600-2.400 m

Crecedemento: lento

Idade media: 150 anos

Idade máxima: 200-600 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 114.000

Mapa de distribución e nomes vulgares

gal.: piñeiro negro

cast.: pino negro, pino moro

cat.: pi negre

éusc.: mendi pinua,
leherra pinua

port.: pinheiro negro

fr.: pin à crochets

ing.: mountain pine

it.: pino montano

O abeto ■

Abies alba

Familia: Pináceas (Pinaceae)

O abeto é unha árbore elevada; xeralmente alcanza entre 20 e 30 m de altura, aínda que en boas condicións pode supera-los 40 m. É unha especie autóctona da alta montaña do norte da península Ibérica que adoita encontrarse nas zonas máis sombrías e de maior altitude. Ten un gran valor estético e protector, pois as súas masas son a mellor defensa dos terreos que coloniza.

As follas son aciculares, aplanadas, romas, flexibles, menos espiñentas e máis pequenas e flexibles cás dos piñeiros. Na súa parte inferior teñen dúas liñas brancas que representan bandas de estomas (estructuras polas que se produce o intercambio de gases co exterior). Aguantan na árbore de 7 a 10 anos. As piñas son cilíndricas, alongadas e erguidas, de cor parda cando maduran. A copa, ó principio, ten forma cónica ou piramidal; a medida que aumenta en idade, toma un aspecto tronco-cónico, pois as pólas inferiores alcanzan maior desenvolvemento cá guía principal e cás superiores.

Aproveitamentos

Madeira: é lixeira e fácil de traballar, menos resistente cá do piñeiro negro; emprégase moito na construción, para chapa e para fabricar instrumentos musicais como o violín, a guitarra e o piano. Non é moi boa como combustible.

Resina: con ela faciáanse unguentos para cura-las feridas e chagas.

Xemas: en infusión combaten a tose e o catarro.

Altitude: 700-1.800 m

Crecedemento: lento

Idade media: 200 anos

Idade máxima: 400 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 25.000

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: abeto branco

cast.: abeto blanco, pinabete

cat.: abet, pibet, piabet

éusc.: izai, izei

port.: abeto branco

fr.: sapin pectiné

ing.: silver fir

it.: abete bianco

O pradairo ■

Acer pseudoplatanus

Familia: Aceráceas (Aceraceae)

É unha árbore de crecemento rápido, cunha altura que varía entre os 15 e os 20 metros. Recibe este nome polo gran parecido que presentan as súas follas co plátano (*Platanus híbrida*), árbore introducida en parques, xardíns e rúas de moitas cidades. Esta especie habita, de forma natural, en solos soltos, frescos e profundos, xeralmente en zonas sombrías e acompañando a outras especies.

As follas desta árbore presentan cinco lóbulos pouco agudos e co bordo dentado. As súas sementes van unidas dúas a dúas e rodéanse dunha membrana moi fina que lle permite ser desprazada polo vento. Este tipo de froito recibe o nome de «disamara».

Aproveitamentos

Froitos: propiedades astrinxentes.

Madeira: lixeira e fácil de traballar; emprégase en ebanistería.

Casca: propiedades astrinxentes.

Follas: propiedades astrinxentes

Altitude: 700-1.500 m

Crecedemento: rápido

Idade media: 150 anos

Idade máxima: 200 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 10.600

Mapa de distribución e nomes vulgares

gal.: pradairo
cast.: arce, falso plátano
cat.: plàtan fals
éusc.: astigar zuria
port.: plátano bastardo
fr.: érable sycomore
ing.: sycamore maple
it.: acero di monte

O capudre ■

Sorbus aucuparia

Familia: Rosáceas (Rosaceae)

É unha arboriña de tamaño medio que alcanza entre 8 e 10 metros de altura. Habita nas ladeiras frescas das montañas, acompañando a outras especies, principalmente sobre solos silíceos. Dos tres tipos de capudres (*Sorbus aria*, *Sorbus torminalis* e *Sorbus aucuparia*) este é o que maior altitude alcanza, pois pode chegar ata os 2.000 metros.

As súas follas son compostas, cun número impar de folíolos (imparipinnadas) que oscilan entre 11 e 15. Os folíolos teñen forma lanceolada e o seu bordo é serrado. As flores son brancas e os froitos son de pequeno tamaño, globosos, de cor vermella intensa. Habita nas ladeiras frescas das montañas, acompañando a outras especies, principalmente sobre solos silíceos. En castelán recibe o nome de «serbal de cazadores» porque a súa semente se emprega como cebo para cazar paxaros.

Altitude: 1.000-2.000 m

Crecedemento: medio

Idade media: 150 anos

Idade máxima: 400 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 285.000

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: capudre, cancereixo

cast.: serbal de cazador

cat.: server dels caçadors

éusc.: otsalizarra

port.: tramazeira

fr.: sorbier des oiseaux

ing.: rowan

it.: sorbo degli uccellatori

Aproveitamentos

Froitos: son moi ricos en taninos e vitamina C, polo que antigamente se usaban como remedio contra o escorbuto; tamén son moi populares entre os cazadores como cebo para cazar paxaros.

Madeira: é moi dura e resistente, por iso se empregou para pezas expostas ó rozamento, como os fusos, rodetes e mangos de ferramentas.

Bosque de ribeira

O olmo

Ulmus minor

Familia: Ulmáceas (Ulmaceae)

O olmo é unha árbore de talla media; normalmente alcanza entre 15 e 20 metros de altura, aínda que en ocasións pode supera-los 20 metros. Esta especie foi cultivada desde tempos remotos e moi estendida por toda a península polos romanos. Na actualidade está en extinción, debido á grafiose, grave enfermidade que produce a embolia dos vasos conductores de seiva.

As follas son simples e alternas, co bordo serrado e acorazonadas asimetricamente na base. O olmo florece a finais do inverno, entre febreiro e marzo, e fructifica antes de bota-la folla, entre marzo e abril. A semente encóntrase rodeada dunha pequena vesícula lixeira e de forma redondeada, chamada sámara, que lle permite ser desprazada polo vento. É unha árbore típica das zonas de veigas, soutos e ribeiras dos ríos, de solos fértils, profundos e frescos.

Aproveitamentos

Madeira: escura, fácil de traballar e resistente á putrefacción cando se mantén húmida. Utilizábase en construción naval, pozos e conduccións de auga, tamén para carretería, construción de casas e carpintería.

Casca: propiedades astrinxentes.

Follas: alimento para o gando.

Altitude: 0-1.000 m

Crecemento: rápido

Idade media: 150 anos

Idade máxima: 300 anos

Reproducción: semente e vara

N.º medio sementes/kg: 140.000

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: olmo, ulmeiro

cast.: olmo, negrillo

cat.: om

éusc.: zumar, escurr,
hostotxia

port.: ulmeiro

fr.: orme noir

ing.: small-leave elm

it.: olmo

O freixo ■

Fraxinus angustifolia-*Fraxinus excelsior*

Familia: Oleáceas (*Oleaceae*)

O freixo é unha árbore de tamaño medio que adoita medir uns 15 metros de altura, aínda que en condicións adecuadas pode chegar ata os 20-25 metros. O *F. angustifolia* ocupa as zonas de clima mediterráneo, mentres que o *F. excelsior* o substitúe nas zonas máis ó norte da península. As devesas de freixo, situadas ós pés da serra, forman un ecosistema intimamente ligado ó ser humano. Os freixos pódanse completamente a principios de outono (setembro), operación que se chama «desmoucar», co fin de conseguir leña e alimento para o gando. É unha das árbores máis resistentes a este tipo de podas.

As súas follas son compostas e caducas. Están formadas por un número de entre 5 e 13 folíolos de forma lanceolada e co bordo serrado. Son un excelente alimento para o gando. Ten unha floración precoz, a principios da primavera ou finais de inverno, antes de formá-las follas. Os froitos maduran ó final do verán. Esta árbore encóntrase próxima a ríos e ribeiras, fondos de val con solos frescos e capa freática próxima.

Aproveitamentos

Madeira: moi resistente, elástica e fácil de traballar.

Empregábase para fabricar multitude de utensilios: pértegas, mangos de ferramentas e forcas. Aínda hoxe se utiliza en ebanistería para pezas curvas e artigos deportivos. Como combustible é excelente.

Follas: alimento para o gando no inverno. Teñen efectos diuréticos e antirreumáticos. As follas tenras cómense en ensalada.

Mapa de distribución e nomes vulgares

F. angustifolia

gal.: freixo

cast.: fresno, fresno de Castilla

cat.: freixe de fulla, frix, freija

éusc.: lizar hostotxikia

port.: freixo

fr.: frêne a petites feuilles

ing.: narrow-leaved ash

it.: frassino

F. excelsior

freixo

fresno de Vizcaya

freixe de fulla, gran

lizar arrunta

freixo

frêne commun

common ash

frassino

Altitude: 0-1.000 m

Crecemento: rápido

Idade media: 100 anos

Idade máxima: 200 anos

Reproducción: semente, acodo e estaca

N.º medio sementes/kg: 13.500

O chopo negro ■

Populus nigra

Familia: Salicáceas (Salicaceae)

O chopo negro é unha árbore elevada que adoita medir entre 20 e 30 metros de altura. A súa copa é grande e ampla, ovada, cónica ou columnar, con abundante ramificación. Posúe un sistema radical cunha raíz principal potente e ramificada que alcanza gran profundidade. *Populus* procede da palabra latina *populi*, que significa «do pobo», facendo referencia á popularidade desta árbore.

As follas abrollan en primavera despois da floración, que se produce entre os meses de febreiro e marzo. Son de cor verde intensa, de forma ovado-romboidal, con pequenos dentes en forma de serra no bordo e cun pecíolo moi longo. Encóntrase nos soutos e ribeiras dos ríos, xunto con olmos, salgueiros e freixos. Adáptase a todo tipo de solos, pero prefere os soltos, profundos e lixeiros con moita humidade. Cultívase para madeira en moitas zonas de España, cerca das veigas dos ríos.

Aproveitamentos

Madeira: de cor branca, moi lixeira e branda, fácil de traballar. Úsase en carpintería e construción lixeira de pouca resistencia, taboleiros e caixas de froita. Como combustible non é moi bo porque ten escaso poder calorífico. O seu aproveitamento máis frecuente é para obter papel.

Follas: en zonas pobres e frías utilizábanse para alimentalo gando.

Xemas: empregábanse para elaborar un unguento moi eficaz contra as hemorroides.

Altitude: 0-1.500 m

Crecemento: moi rápido

Idade media: 70 anos

Idade máxima: 100 anos

Reproducción: semente e vara

N.º medio sementes/kg: 1.000.000

Mapa de distribución e nomes vulgares

gal.: chopo negro, llamagueiro

cast.: álamo, chopo,
álamo negro

cat.: xop, poll, pollanch

éusc.: eltzuna, makal

port.: álamo negro

fr.: peuplier noir

ing.: black poplar

it.: pioppo nero

O álamo branco ■

Populus alba

Familia: Salicáceas (Salicaceae)

O álamo branco é unha árbore robusta e elevada. Mide de 20 a 25 metros de altura, aínda que en ocasións pode alcanza-los 30 metros. Presenta diámetros grandes de ata

tres metros na súa base. É unha especie que soporta moi ben a seca e as augas contaminadas con pouco osíxeno. Ten un sistema de raíces superficiais que fixan e protexen moi ben as marxes dos ríos.

O álamo é unha árbore parecida ó chopo. Aínda que tamén se encontra nas ribeiras dos ríos, diferénciase pola súa casca abrancazada e polas súas follas, que teñen unha forma palmeada, ovadas ou elípticas e son de cor branca pola súa face inferior. Encóntrase en solos frescos e húmidos, cerca dos cursos de auga, pero a menor altitude có chopo.

Aproveitamentos

Madeira: branca e lixeira, con escasa resistencia e pouca elasticidade. Utilízase para facer xoguetes, caixas e cadeiras. As cadeiras de enea e madeira branca típicas das vilas están feitas de madeira de álamo. O seu principal aproveitamento é a obtención de pasta de celulosa para fabricar papel.

Altitude: 0-1.000 m

Crecedemento: moi rápido

Idade media: 60 anos

Idade máxima: 100 anos

Reproducción: semente, gallo e vara

N.º medio sementes/kg: 1.700.000

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: álamo branco

cast.: álamo plateado, álamo blanco, chopo blanco

cat.: àlber, arbre blanch

éusc.: zumarra, zumarzuriya, zurzurria

port.: álamo branco, choupo branco

fr.: peuplier blanc

ing.: white poplar

it.: pioppo bianco

O ameneiro ■

Alnus glutinosa

Familia: Betuláceas (Betulaceae)

Alnus significa «planta que vive cerca dos ríos». É unha árbore típica de zonas de ríos de montaña, arroyos e lagoas, onde vive practicamente somerxido e forma verdadeiros bosques de galería, xunto a outras especies. Alcanza uns 20 metros de altura media, aínda que existen exemplares de máis de 30 metros. A súa copa, irregular e con pólas abertas, é bastante densa e proporciona unha abundante sombra. Posúe un sistema radical moi superficial pero abundante. Resiste solos pobres e encharcados, onde outras especies non poderían prosperar.

As súas follas son de cor verde escura pola face e máis clara polo envés; teñen forma redondeada, elíptica, con pequenos dentes no bordo e terminación escotada. Os froitos son leñosos, ovoides, de cor parda escura, parecidos a piñas pequenas, de 10 a 30 mm de lonxitude. Maduran no outono. O papel do ameneiro nos ríos é importantísimo por ser unha especie fixadora do nitróxeno atmosférico, protectora do solo e creadora de illas de vexetación.

Mapa de distribución
e nomes vulgares

gal.: ameneiro, amieiro
cast.: aliso, alno, vinagrera
cat.: vern
éusc.: altza
port.: amieiro
fr.: aulne
ing.: alder
it.: ontano

Aproveitamentos

Madeira: cando se corta é branca e a medida que pasa o tempo tórnase de cor avermellada ou alaranxada. É lixeira e moi resistente á auga, polo que se empregou en obras hidráulicas. Actualmente a súa madeira utilízase para contrachapados, cepillos e ferramentas de pequena dimensión.

Casca: ademais de empregarse para curtir coiros, utilízase como astrinxente, para as inflamacións de boca e amígdalas.

Follas: acabadas de cocer e colocadas directamente na planta do pé, serven para aliviar-los pés doridos, a reuma e a ciática.

Altitude: 0-1.200 m

Crecedemento: rápido

Idade media: 80 anos

Idade máxima: 120 anos

Reproducción: semente

N.º medio sementes/kg: 775.000

Espacios naturais protexidos de Galicia

The background of the page features a faded, artistic illustration of several oak leaves. The leaves are rendered in a light, muted green color, with their characteristic lobed shapes and vein patterns clearly visible. They are scattered across the page, with some appearing larger and more prominent than others, creating a naturalistic and textured backdrop for the text.

Galicia é, xunto con Asturias, a Comunidade Autónoma máis verde de España. O seu clima, húmido e con temperaturas suaves, e a súa rica variedade de solos crean o milagre dunha paisaxe rica en especies vexetais, tanto arbóreas como arbustivas, que conxugan unha gran variedade de ecosistemas. Debido a iso, os bosques galegos son os pulmóns do territorio español, pois ocupan nada máis e nada menos ca uns dous millóns de ha de superficie, o que constitúe cerca do 20% da superficie forestal española e o 70% da superficie total de Galicia. Por todo iso, o monte e a sociedade galega encóntranse intimamente unidos. O bosque ocupa un lugar importante nas tradicións e na historia, proporcionando unha ampla gama de bens e servizos para toda a sociedade.

Nos últimos anos, a sociedade galega sensibilizouse cos montes de forma considerable. Valórase cada vez máis a importancia que presentan os montes e, por iso, algúns deles foron protexidos co obxectivo de preservalos e conservalos para as xeracións futuras.

Na actualidade Galicia conta con seis parques naturais:

- P. N. Monte Aloia
- P. N. Illas Cíes
- P. N. Complexo Dunar de Corrubedo
- P. N. Baixa Limia-Serra do Xurés
- P. N. Monte do Invernadeiro
- P. N. Fragas do Eume

E catro monumentos naturais:

- Costa de Dexo
- Souto de Rozabales
- Souto da Retorta
- Fraga de Catasós

Nesta guía e na exposición «Os segredos das árbores» queremos destacar catro espazos protexidos galegos, escollidos polas singularidades arbóreas que presentan: Fraga do Eume, Souto da Retorta, Fraga de Catasós e Sobreira do río Arnego, esta última incluída dentro das zonas declaradas como lugares de interese comunitario (LIC) dentro da REDE NATURA 2000 formada pola Unión Europea.

Espacio natural da Fraga do Eume

A Fraga do Eume é un paraíso vexetal. O seu clima oceánico suavizado pola proximidade do mar, as súas altas precipitacións situadas entre os 1.400 mm ó ano das zonas máis baixas e os 1.900 mm das zonas máis altas, a súa xeoloxía variada e a súa variación altitudinal, de 0 a 700 m de oeste a leste, configúranlo como un dos bosques húmidos máis importantes e interesantes de todo o territorio español. Freixos, olmos, carballos, castiñeiros, ameneiros, abeleiras, capudres, estripeiros, cerdeiras, piñeiros, loureiros e eucaliptos son algunhas das especies vexetais que se poden observar neste espacio.

Características do espacio

Provincia: A Coruña.

Municipios: Cabanas, A Capela, Pontedeume, As Pontes de García Rodríguez.

Superficie: 9,126 ha.

Accesos: Estrada A-9 de Ferrol a Pontedeume, tamén de Pontedeume ó Mosteiro de Caaveiro.

Mellor época para visitar: Outono, polas tonalidades cromáticas, e primavera.

A moita humidade existente na zona produce unha gran riqueza florística, cunha importante variedade de feitos e plantas sen flor, cerca de 25 especies diferentes, e plantas briofíticas asociadas a rochas con preto de 221 especies. Tamén é importante destaca-la gran variedade de liques presentes na zona, en torno a 27 especies, tres das cales son únicas dentro da Europa continental.

O encaixe do río Eume dá lugar a canóns espectaculares, de máis de 300 metros de altura, producindo unha gran diversidade de microclimas por fenómenos de inversión térmica nos fondos dos vales, variacións entre as orientacións das ladeiras de solana e sombría e o efecto producido pola proximidade do río nas ribeiras.

O mosteiro de Caaveiro encóntrase no curso medio do río Eume e é unha xoia histórica, declarada monumento histórico artístico, que data da Idade Media.

Monumento natural

Souto da Retorta

O Souto da Retorta, tamén coñecido como Eucaliptal de Chavín, forma unha das paisaxes máis singulares do territorio español. O eucaliptal procede dunha antiga repoboación de eucalipto as primeiras árbores da cal foron plantadas a finais do século XIX. Encóntrase enclavada dentro do canón do río Landro e acompañada da vexetación típica das fragas atlánticas.

Características do espacio

Provincia: Lugo.

Municipio: Viveiro.

Superficie: 3 ha.

Acceso: Desde Viveiro a Chavín, pasando esta última vila nunha desviación á dereita.

Mellor época para visitar: primavera e verán.

Debido ás condicións climáticas favorables, abundancia de auga, humidade ambiental e temperatura suave, os eucaliptos plantados desenvolvéronse de forma espectacular, polo que se poden atopar neste souto os maiores exemplares de toda Europa. Os eucaliptos son especies de crecemento moi rápido, orixinarias doutras partes do mundo; a súa maior diversidade encóntrase no continente australiano.

Coñécense máis de 600 especies diferentes de eucaliptos, cada unha delas adaptadas a condicións de clima e solo diferente. As primeiras sementes de eucalipto chegaron a Europa en 1804 e a partir dese momento foron introducidas as súas planta-

cións, debido ó seu rápido crecemento, para producir pasta de papel.

Os eucaliptos adoitan alcanzar grandes dimensións, mesmo poden chegar a supera-las sequoias en altura. En concreto, o récord de altura teno o *Eucalyptus regnans*, que alcanza alturas en torno ós 114 m. De entre os exemplares do Souto da Retorta destaca un coñecido como «O Avó», cunhas dimensións que son espectaculares: 7,55 metros de perímetro e 65,78 metros de altura.

Monumento natural da Fraga de Catasós

A Fraga de Catasós é un pequeno espacio de natureza conservado polo home. Representa unha das carballeiras e soutos co mellor estado de conservación de toda Galicia. Neste pequeno bosque conviven o carballo (*Quercus robur*) e o castiñeiro (*Castanea sativa*) con tanta espesura que, de feito, é bastante difícil observa-lo paso da luz.

Características do espacio

Provincia: Pontevedra.

Municipio: Catasós.

Superficie: 4,5 ha.

Acceso: antes de chegar á vila de Catasós, vindo desde Lalín, nunha desviación á esquerda.

Mellor época para visitar: primavera e verán.

Este espacio conta con algúns dos exemplares de castiñeiro mellor conservados de Europa, o que despertou o interese dos investigadores. Noutros lugares é frecuente atopar exemplares de maior grosor, pero moitos deles están ocos ou cheos de enfermidades. Na Fraga de Catasós os castiñeiros encóntranse en inmellorables condicións de conservación, polo que poden ser contemplados en todo o seu esplendor.

As condicións de escasa luminosidade orixinaron que os castiñeiros se desenvolvesen máis en altura, buscando a luz. Debido a isto, estes exemplares son, seguramente, os máis altos de Europa.

Sobreira do Río Arnego

O espacio constituído polas sobreiras do río Arnego é unha auténtica representación da vexetación mediterránea e forma unha paisaxe singular dentro de Galicia. As sobreiras son especies características do clima mediterráneo que adoitan vivir en zonas húmidas e con precipitacións, pero con episodios de seca durante o verán. As especiais condicións que encontran no contorno do río Arnego favoreceron a concentración desta especie.

Características do espacio

Provincia: Pontevedra.

Municipios: Vila de Cruces, Agolada e Lalín.

Superficie: 11,240 ha.

Acceso: De Lalín a Vila de Cruces e de aí ata a zona do val do río Arnego.

Mellor época para visitar: en calquera época do ano.

A abundancia de sobreiras, nalgúns lugares, cun óptimo estado de conservación, constitúe a mellor representación deste tipo de bosque en Galicia. Antigamente, as sobreiras eran descortizadas polos habitantes da zona, que conseguían uns ingresos extra coa venda da cortiza. Na actualidade, a explotación de cortiza realízase de forma escasa e puntual.

A

Abrollar de raíz ou de cepa: capacidade que teñen algunhas plantas de producir abundantes abrollos ou varas procedentes da raíz, talo ou cepa, unha vez que foron cortadas ou mutiladas.

Altitude: altura dun punto con respecto ó nivel do mar.

Antiséptico: que serve para combater ou previlas infeccións.

Apeas: tronco ou anaco de tronco de diámetro pequeno que pode servir para valos, cerramentos ou esteos das galerías de minas.

Astrinxente: que produce amargor.

B

Bugallo: atrofia dos tecidos do talo en forma globosa motivada pola presenza dun parasito (insectos ou ácaros). É bastante común nos carballos ou especies do xénero *Quercus*.

C

Caducifolia: planta que tira as follas no período frío.

Calcario: solo ou terreo con abundancia en rochas ricas en carbonato cálcico.

Capa freática: zona máis ou menos profunda que presenta unha acumulación de auga dentro do terreo.

Carminativo: cando favorece a expulsión dos gases do tubo dixestivo.

Cepa: parte do tronco da árbore que está dentro da terra e unida directamente ás raíces.

Compacto: solo de textura apertada e pouco poroso.

Coriáceo: con consistencia de coiro, dura.

Cortiza: casca arrincada da sobreira e en disposición de aproveitarse.

Curtimento: actividade de curtir peles.

D

Devesa: terreo xeralmente acoutado, con poucas árbores e que ten como aproveitamento principal o pasto para o gando.

Disentería: enfermidade infecciosa caracterizada pola presenza de diarreas.

Diurético: cando produce aumento dos ouriños.

E

Endémica: especie propia exclusivamente dun país, cordilleira, illa, etc.

Envés: cara inferior do limbo da folla.

Espesura: cando existen moitas árbores ou matogueiras próximas ou moi xuntas.

Estival: relativo ó período de verán.

Estomas: aperturas microscópicas na epiderme para realizar intercambios de gases entre a planta e o exterior.

F

Face: cara superior do limbo dunha folla.

Folíolos: cada un dos limbos que forman unha folla composta.

Follaxe: conxunto de follas das árbores.

Forraxe: alimento verde ou seco que se lle dá ó gando para a súa alimentación.

Frugal: escaso, limitado, moderado.

M

Masa: conxunto de árbores que poboan unha superficie.

Microclima: condicións climáticas especiais que se dan nunha área pequena.

Monte baixo: terreo cuberto de árbores ou plantas na súa maioría procedentes de abrollos de cepa ou raíz.

P

Pecíolo: parte da folla que une o talo co limbo.

R

Raíces principais ou primarias: aquelas que saen directamente do tronco.

Raíces secundarias: aquelas que saen das primarias.

S

Silíceo: terreo con abundancia de sílice.

Sistema radical: conxunto de raíces das plantas.

Solana: zona da ladeira que recibe máis horas de sol e con máis intensidade.

T

Textura: proporción de diferentes grupos de tamaños das partículas que forman o solo.

V

Vermífuga: propiedade de matar lombrices intestinais.

Bibliografía para consultar

- ABELLA, I. 1997. *La magia de los árboles*. Barcelona. INTEGRAL.
- ADENA/WWF. *El libro rojo de los bosques españoles*. 1989.
- BLANCO, E. 1998. *Los bosques españoles*. Barcelona. Lunwerg Ed.
- BAUER, E. 1991. *Los montes de España en la historia*. Madrid. M.A.P.A. Fundación Conde del Valle Salazar.
- CATALÁN, G. 1991. *Semillas de árboles y arbustos forestales*. Madrid. ICONA.
- CEBALLOS, L.; RUIZ DE LA TORRE, J. 1979. *Árboles y arbustos*. Madrid. E.T.S.I.M.
- COSTA, M.; MORLA, C.; SAINZ, H.; 1998. *Los bosques ibéricos*. Madrid. Ed. Planeta.
- CRETI, L. 1985. *Guía práctica de las bayas y frutos silvestres*. Barcelona. Ed. Daimon.
- LAGUNA, M. 1993. (Ed. facsímil). *Flora Forestal Española*. A Coruña. Xunta de Galicia. Galicia Ed.
- LÓPEZ GONZÁLEZ, G. 1982. *Guía Incafo de los árboles y arbustos de la Península Ibérica*. Madrid. INCAFO.
- M.A.P.A. *Nuestros árboles forestales*. 1968. Madrid.
- MONTOYA, J. M. 1988. *La poda de los árboles forestales*. Madrid. Ed. MUNDIPRENSA.

